

SÖMÜRGEÇİLİK TARİHİYLE İLGİLİ SOVYET ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. Türkkaya ATAÖV

Tahmin edilebileceği gibi, Sovyet bilim adamları sömürgecilik tarihini oldukça etraflıca incelemeğe çalışmışlardır. Sovyetler Birliği'nin Batı sömürüsüne hedef olmuş kıt'alar ve ülkelerle olan ilgisi büyüdükçe, bu konudaki yayınların sayısı da artmaktadır. Bu ilginin kaynağı, aslında, Karl Marx'ın **Kapital**'ine, Frederick Engels ile birlikte Hindistan üstüne yazdığı seri makalelere, Orta Doğu sorunlarına ilişkin incelemelerine ve, tabii, Lenin'in **Emperyalizm** adlı kitabına kadar götürülmelidir.

Sovyetler Birliği, sömürge sisteminin geçirdiği büyük sarsıntıyı kapitalizmin genel krizinin bir parçası olarak değerlendirmektedir. Kısaca, sömürgeci sistemin **ilk** sarsıntısı sonucu ortaya bağımsız Türkiye, Çin, İran ve Afganistan çıkmıştır. Nazi Almanyası, Faşist İtalya ve militarist Japonya'nın İkinci Cihan Savaşı sırasında yenilgiye uğratılmasından sonra başgösteren **ikinci** oluşumda Hindistan, Pakistan, ve Endonezya gibi bazı eski sömürgeler de bağımsızlıklarını kazandılar. Sömürgeci sistemin **üçüncü** büyük sarsıntısı 1950'lerden sonra oldu. Hâlâ uluslararası sömürü sistemi içinde kalmış olan öteki Asya ülkeleri ve birçok Afrika ülkesi siyasal özgürlüklerini kazandılar. Savaş sonunda ikinci bir adım atarak 1950'lerde büyük bir hamle daha yapan sömürge aleyhdarı hareket güçlendikçe, «yeni-sömürgecilik» diye anılan bir yöntem de gelişti.

Bu oluşumlar, kuşkusuz, Sovyet bilimcileri tarafından da izlendi ve yayınlara konu oldu. Bu ilgi ve yayınlar da aşağı yukarı bu üç aşamalık gelişmeye paralel olarak ortaya çıktı. Büyük Ekim Devrimiyle birlikte Sovyet Hükûmeti, eski Çarlık Rusyası sömürgeciliği de dahil olmak üzere, sömürgecilik sistemini yayınlarıyla takbih eden bir tutum takındı. Bu yolda Çarlığın Osmanlı İmparatorluğu gibi bazı Doğu ülkelerini Batı sömürgeciliğiyle birlikte paylaşan gizli andlaşmalarını açıkladıktan başka, yeni Bolşevik iktida-

rın kendini bunlarla bağlı saymadığını da ilân etti. Bu belgelerin bir çoğu İkinci Cihan Savaşı başına kadar yüz sayının üstüne çıkan **Krasni Arkhiv** adlı derginin sayfalarında yayınlandı. Sömürgecilik tarihiyle ilgili bir çok belge «Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler» (**Mezhdunarorniya otnoşeniya v epokhi imperialisma**) adlı seride yer aldı. Bunlar diplomatik yazışmalar ve benzeri belgelere dayanarak, Doğu uluslarıyla ilgili bölme ve parçalama plânlarını açığa vuruyordu.

Bu önemli belgesel yayınların yanısıra sömürgecilik konusunu inceleyen araştırmalar 1920-1935 yılları arasında bilim dünyasına sunuldu. Bunlar içinde, herhalde, şu yayınlar önemlidir : M. P. Pavloviç, **Dünya Savaşı ve Siyah Kıt'ayı Bölme Mücadelesi**, 1920; —————, **Sömürgecilik ve Milliyetler Politikası Sorunları ve Üçüncü Enternasyonel**, 1920; —————, **Asya ve Afrika'yı Egemelik Altına Alma Mücadelesi**, 1925; M.P. Pavloviç, ve V.A. Gurko-Kryazhin, **Bağımsızlık Mücadelesinde Türkiye**, 1925; V.A. Gurko-Kryzain, **Orta Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketi**, 1923; F. Rotsh-tejn, **Mısır'ın İşgali ve Boyunduruk Altına Alınışı**, 1925; P. Kita-igorodsky, **Bağımsızlık Mücadelesinde Mısır**, 1925; A. Sultanzade, **Sömürgeci Ülkeler ve Dünya Ekonomisi**, 1928; A. Alexandrov, **Afrika'da Fransız Sömürgeleri**, 1930; S. F. Keçekyan, **Arap Doğusu Ülkelerinde Milletler Cemiyeti Mandaları**, 1930; Y. Yug, **Emperyalizm ve Sömürgeler**, 1932; A. Kantoroviç, **Amerika'nın Çin'i Ele Geçirme Mücadelesi**, 1935.

Sovyet bilimcileri Çarlık Rusyasının emperyalist politikasının açığa vurulmasıyla ilgili olarak önemli yayınlarda bulundular. Bunlar içinde önde gelenler : **On-Sekizinci Yüzyılda Kamçatka ve Çukotka'da Çarlığın Sömürge Siyaseti : Bir Arşiv Belgeleri Koleksiyonu** 1935; **Rus Çarlığının 1820-1860'larda Azerbeycan'da Sömürge Siyaseti**, C. I-II, 1935-1937; **Moskova Devletinin On-Yedinci Yüzyılda Yakutia'da Sömürge Siyaseti**, 1936. Bu üç yayın belgeleri bir araya getirmektedir.

Gene Çarlık sömürge siyasetiyle ilgili olarak tek kişilerin belgelere dayanarak yaptıkları çalışmalar da vardır : V. Laverntyev, **Türkistan'da Kapitalizm : Orta Asya'da Burjuva Sömürgeciliği**, 1930; I.P. Petruşevski, **On-dokuzuncu Yüzyılın İlk Otuz Yılında Djaro-Belakan Özgür Toplulukları**, 1934; S.B. Okun, **Kamçatka Bölgesinde Çarlık Sömürge Siyasetinin Kısa Tarihi**, 1935; S.K. Buşyev, **Şamil Önderliğinde Kafkasya Dağlılarının Bağımsızlık Mücadelesi**, 1939; V. Parsamyán, **Çarlığın Ermenistan'da Sömürge Siyaseti**,

1940; N. Krovyakov, **Şamil : Kafkas Halklarının Bağımsızlık Mücadelesi Tarihinden**, 1940.

Gene aşağı yukarı bu yıllarda sömürge biçim ve yöntemleri de Sovyet bilginlerinin dikkatini çekti. En önemli çalışmaları : I.M. Reisner, **Bağımsız Afganistan**, 1928; I. Mazdura, **Hindistan'da İngiliz Emperyalizmi ve S.S.C.B.'ye Müdahale Hazırlıkları**, 1933; A.M. Pronin, **Sınıf Mücadelesi ve İngiliz Emperyalizminin Hindistan'daki Anayasa Reformları**, 1934; E.M. Zukov, **Japonya Tarihi**, 1939. Bu ve buna benzer yayınlar Asya ve Afrika ülkelerinin tek tek tarihleri ve ekonomik durumlarını ele alan ilk araştırmalardı.

İkinci Cihan Savaşının başladığı sıralarda bu konuyla ilgili birkaç önemli yayın daha vardı : **Sömürge ve Bağımlı Ülkelerin Modern Tarihi**, 1940; V. Lutski, **Faşist Tasarılarının Afrika ve Orta Doğu'da Başarısızlığı**, 1943; V. Buşeviç ve A. Dyakov, **Faşizme Karşı Doğu Halkları**, 1943. Bu yayınlardan ilki son iki-yüz yıl içinde emperyalist devletlerin sömürge siyaseti ile Doğu halklarının geçmişini etraflıca kapsayan önemli bir yayındı.

Mihver'in yenilgisinden sonra yayınlanan önemli kitaplar da şunlar olarak göze çarpmaktadır : **Kısa Türkiye Tarihi**, 1948; **Kısa Çağdaş Türkiye Tarihi**, 1948; A.M. Dyakov, **Hindistan'da Milliyet Sorunu ve İngiliz Emperyalizmi**, 1948; A.S. Yerusalimski, **Alman Emperyalizminin OnDokuzuncu Yüzyıl Sonundaki Dış Politikası ve Diplomasisi**, 1948; M.K. Rozkova, **On-Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Çarlık Hükûmetinin Orta Doğu'daki Ekonomik Siyaseti ve Rus Burjuvazisi**, 1949; E.L. Shteinberg, **Orta Doğu'da İngiliz Saldırısının Tarihi : Fransız Burjuva Devriminden İkinci Cihan Savaşına Kadar**, 1951; E.M. Zhukov, **Sömürge Sisteminde Kriz : Güney-Doğu Asya Ülkelerinin Ulusal Bağımsızlık Mücadelesi**, 1949; I.M. Lyomin, **İkinci Cihan Savaşından Sonra İmparatorluğunda Krizin Şiddetlenmesi**, 1951; **Sovyetler Birliği Dışında Doğu'nun Modern Tarihi**, C. I-II, 1952; **Sovyetler Birliği Dışında Doğu'nun Çağdaş Tarihi**, C. I-IV, 1954-1957; V.A. Maslennikov, der., **İkinci Cihan Savaşından Sonra Emperyalizmin Sömürge Sistemindeki Krizin Derinleşmesi**, 1953; V.Ya. Vasilyeva, **Emperyalizmin Afrika'da Egemenlik Mücadelesi ve Halkların Kurtuluş Hareketi**, 1953; E.M. Zhukov, **1870-1945 Yıllarında Uzak Doğu'da Uluslararası İlişkiler**, 1951.

Bu konuda bir çok malzeme şu dergideki bilimsel incelemelerde yayınlanmıştır : S.S.C.B. Bilimler Akademisi Doğu Çalışmaları Enstitüsü, **Sovetskojye vostokovedeniye**.

1950'lerin ikinci yarısında ve daha sonra bu konuda yapılan simposium ve belge derlemeleri de yayınlanmış bilim adamlarının tek çalışmaları da sürmüştür : V. Ya. Avarin, **Sömürge Sisteminin Çözülmesi** 1957; V. B. Donadze, **Sömürge Sistemi ve Çözülmesi**, 1957; V. Ya. Vasilyeva, **Emperyalizmin Sömürge Sisteminin Çözülmesi**, 1958; S. I. Tyulpanov, **Emperyalizmin Sömürge Sistemi ve Çözülmesi**, 1958; V. I. Volkovinski, **Emperyalizmin Sömürge Sisteminin Çözülmesi**, 1959; E. A. Berkov ve G. F. Kim, **Emperyalizmin Sömürge Sisteminin Çözülmesi**, 1962; B. G. Gafurov, **Sömürgeciliğin Günleri Sayılıdır**, 1963; V. V. Vakhruşev, **Savaşın Sonra Emperyalizmin Sömürge Siyaseti**, 1963; L. Ya. Dediani, **Çağdaş Dönemde Sömürge Yönetiminin Yıkılışı**, 1964; E. YU. Boguşa, **Emperyalizmin Sömürge Sisteminin Parçalanması**, 1964; A. N. Sarkisyan, **Eski ve Yeni Sömürgecilik**, 1 1965.

Sömürge sisteminin sözü edilen çözülmesine ilişkin ekonomik sorunlar ise daha çok başka birtakım yayınlarda işlendi : V. L. Tyagunenko, **Savaşlar ve Sömürgeler : Sömürge Sisteminin Çözülmesinin Emperyalizmin Savaş Ekonomisi Dayanakları Üstündeki Etkisi**, 1953; P. N. Andreasyan ve A. Ya. Elyanov, **Orta Doğu : Petrol ve Bağımsızlık**, 1961; V. I. Pavlov, **Hindistan : Emperyalizme Karşı Ekonomik Bağımsızlık**, 1964; V. V. Govrilyuk, **Sömürgeciliğin Tam Yıkımının Ekonomik Esasları**, 1963; V. V. Rymalov, **Sömürgecilik Sisteminin Çözülmesi ve Dünya Kapitalist Ekonomisi**, 1966.

Sömürgeciliğin yıkılışı konusunda sağ-kanat sosyalist partilerinin takındığı tavır da Sovyet bilim adamlarının ilgisini çekmiş olup, bu konuda en önemli yayın ortak bir çalışma olan şu kitaptır : S.S.C.B. Bilimler Akademisi, Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, **Sosyal Reformizm ve Sömürge Sorunu : Sömürge Sisteminin Çözülmesine İlişkin Olarak Sağ-Kanat Sosyalistlerinin Tutumu**, 1961.

1960'dan sonra Batılı devletlerin tek tek uyguladıkları «yeni sömürgecilik» siyaseti konusunda da önemli yayınlar görünmektedir : N. Nuriyev, **Kongo'da Amerikan Genişlemesi**, 1966; Afrika Enstitüsü, **Yeni Sömürgecilik Biçimleri : Sömürge Sisteminin Çözülmesi Döneminde Emperyalist Devletlerin Afrika'daki Siyasetleri**, 1963; Aysa Halkları Enstitüsü, **Afrika'da Sömürgecilik ve Emperyalistler-Arası Çelişkiler**, 1962.

Burada, tabii, Amerikan siyasetinin incelenmesine özel önem verilmiştir : G.V. Astafyev, **Çin'e Amerikan Müdahalesi ve Yenilgi-**

si, 1956; M.A. Greçev, **İkinci Cihan Savaşından Sonra Amerikan Sömürge Siyaseti**, 1958; **Orta ve Yakın Doğu'da Amerikan Siyaseti: Birleşik Devletler ve CENTO Ülkeleri**, 1960; **Arap Doğusunda Amerikan Siyaseti**, 1961; **Güney Asya'da Amerikan Siyaseti: Hindistan, Birmanya, Endonezya**, 1961; **Uzak Doğu'da Amerikan Siyaseti: Japonya ve Güney Kore**, 1964; P.M. Mukimjanova, **Pakistan'da Amerikan Siyaseti**, 1961; S.M. Nesterov, **Amerika ve SEATO**, 1961; R.A. Ulyanovski, **Dolar ve Asya: Birleşik Devletlerin Eylemde Yeni-Sömürgecilik Siyaseti**, 1965; A.S. Şin, **Amerikan Emperyalizmi ve Endonezya: 1945-1962**, 1963.

Eski sömürgelerdeki durum da inceleme konusu olmuştur: A.M. Khazanov, **Somali Cumhuriyeti**, 1960; L.G. Pribytkovski, **Bağımsızlık Mücadelesinde Nijerya**, 1961; L.V. Gonçarov, **Afrika'daki İngiliz Sömürgelerinde Emperyalist Sömürü**, 1961; V. Ya. Katsman, **Tanganyika: 1946-1961**, 1962; A.M. Glukhov, **Doğu Afrika'da İngiliz Emperyalizmi**, 1962; E.E. Oblinski, **Kolombo Tasarısı ve Yeni-Sömürgecilik**, 1963; A.M. Glukhov, **Kenya**, 1964; B.B. Runov, **Birleşmiş Afrika Kumpanyası**, 1966; Yu. V. Potomkin, **Fransa'nın Mağrib Ülkelerinde Ekonomik Siyaseti**, 1960; N.I. Gavrilov, **Fransız Boyunduruğu Altında Batı Afrika**, 1961; V.V. Gavriyuk, **Fransız Sömürge İmparatorluğunun Dağılışı**, 1962; L.G. Gukasyan-Gandzaketsi, **Fransız Emperyalizmi ve Afrika**, 1962; L.M. Entin, **Bir İmparatorluğun Dağılışı**, 1965.

Alman Federal Cumhuriyetinin Asya ve Afrika'daki yeni atılımları da araştırma konusu olmaktadır: Y.Y. Etinger, **Bonn Afrika'ya Girmek İstiyor**, 1960; **Alman Federal Cumhuriyetinin Arap Ülkeleri ve Afrika'da Genişlemesi**, 1962; M.S. Lyubski ve G.O. Sokolnikov, **Alman Federal Cumhuriyeti Emperyalizminin Gelişmiş Ükelere Girmesi**, 1963.

Okyanusya Sovyet bilimcilerinin, bugün, ilgisini daha çok çekmektedir. En önemlileri: **Okyanusya'da Sömürgecilik**, 1964; **Emperyalist Devletlerin Fasifik Adaları İçin Mücadelesi**, 1966.

Japon, İspanyol ve Portekiz emperyalizmi konusunda: V.I. Şipayev, **Kore'nin Japon Emperyalizminin Sömürgeci Boyunduruğuna Geçmesi**, 1964; Y. S. Oganisyan et al., **İspanyol ve Portekiz Sömürgeciliği**.

Batı tarihçiliğinin sömürgeciliğe dayanak yapılan ideolojik temeli de birçok yayında eleştirilmiştir: E.D. Modrzhinskaya, **Bugünkü Sömürgeciliğin İdeolojisi**, 1961; B.A. Sahad, **Bugünkü Sö-**

mürgeciliğin İdeolojik Dayanakları, 1961; K.N. Brutents, **Bugünkü Sömürgecilik İdeolojisine Karşı**, 1961.

Bu konuda on ciltlik **Dünya Tarihi**, hâlâ tamamlanmamış olan **Sovyet Tarih Ansiklopedisi**, iki ciltlik **Afrika Ansiklopedisi** ve Ord. Prof. Y.V. Tarle'nin ölümünden sonra yayınlanan **Batı Avrupa Devletlerinin On-Beşinci Yüzyılın Sonundan On-Dokuzuncu Yüzyılın Başına Kadar Güttükleri Sömürge Siyasetinin Kısa Tarihi** adlı çalışmasına da bakılmalıdır. Burada sözü edilen yayınlar çok sayıda Sovyet araştırmalarının en önemlileri olup, özellikle Çarlık Rusyasının emperyalist politikası hakkındaki zengin bibliyografyanın ayrıntılarına gidilmemiştir.